

Csengődi Sándor¹⁵: A 2001-2002 évi minimálbér-emelés: ok az aggodalomra...

A konvencionális nézetek szerint a minimálbér nem növelheti, sőt, általában csökkenti a foglalkoztatást. Negatív foglalkoztatási hatása főként a fiatal munkavállalók esetében érvényesül, hiszen alacsony munkaerőpiaci tapasztalatuk miatt ez a munkavállalói csoport keresi a legalacsonyabb béreket, de természetesen a képzetlen, alacsony termelékenységű munkavállalók is érintettek lehetnek. A negatív foglalkoztatási hatás leginkább akkor érvényesül, ha az adott munkaerő által előállított termék kereslete rugalmas (különösen igaz ez kis, nyitott gazdaságokban, munkaigényes termelésre szakosodott ágazatokban).

A minimálbér foglalkoztatásra gyakorolt hatásával kapcsolatos ismereteink egyik alapkövét Brown et al.¹⁶ (1982) munkája jelenti. Eredményei azt az általános közgazdasági elméletből levonható következtetést támasztják alá, hogy egy erőforrás árának növelése csökkenti annak keresletét, tehát a minimálbér megemelésének hatására a foglalkoztatás csökken. (A minimálbér 10%-os emelésének hatására átlagosan 1-3%-kal csökken a fiatal munkavállalók foglalkoztatása.)

Az ezzel versengő nézet David Card és Alan B. Krueger¹⁷ nevéhez köthető: 1995-ben kiadott könyvük a "A minimálbér új közgazdaságtana" alcímet kapta. A szerzők az 1992-ben New Jerseyben történt 18 százalékos minimálbér-emelés foglalkoztatási hatásait az ideális kutatási terepnek tűnő gyorsétterem ágazatban vizsgálták (főként fiatal munkavállalókat foglalkoztatnak; a munkakör jellegéből adódóan komoly szakképesítés nem szükségeltetik a megfelelő munkavégzéshez, így az erőforrás könnyen helyettesíthető; a munkavállalók nagy fluktuációja rugalmas munkapiacra utal; illetve a termékpiacot jellemző erős versenyből következően a munkaerő árának növekedése által indukált termékár-

¹⁵ A szerző PhD hallgató a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetemen.

¹⁶ Brown et al: "The Effect of the Minimum Wage on Employment and Unemployment"; *Journal of Economic Literature*, 1982.

¹⁷ Card, David és Krueger, Alan B.: "Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage."; 1995. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

növekedés komoly keresletcsökkenéshez vezethet, ami a foglalkoztatásra is hatással kell, hogy legyen).

Eredményeik ellentmondanak a minimálbér-emelés foglalkoztatási hatásairól alkotott korábbi nézeteknek, amelyben a közgazdász szakma korábban szinte egyetérteni látszott: a minimálbér-emelés hatására kifejezetten megnőtt a foglalkoztatás e szektorban.

A konvencionális nézetet vallók heves ellenreakciója komoly és termékeny vitát eredményezett, a szakma figyelme újra a munkaerőpiac eme igen fontos intézménye felé fordult. Ennek köszönhetően mára sokkal többet tudunk a minimálbér intézményének szerepéről, munkaerőpiaci hatásairól. (Meg kell jegyezni, hogy a minimálbér-emelés hatásainak vizsgálata egyébként is népszerű kutatási terület, mivel a minimálbér-emelés az exogén sokk tipikus esete, a beavatkozás következtében meginduló alkalmazkodási folyamatot vizsgálva értékes információkat nyerhetünk a gazdaság állapotáról).

Magyarország: van ok az aggodalomra

Magyarországon 2001-ben és 2002-ben drasztikus mértékű minimálbér-emelés történt: 1 év leforgása alatt gyakorlatilag megduplázódott a bérkülöség. Az intézkedés következtében végrehajtandó béremelés 2001-ben óvatos becslések alapján is a munkavállalók legalább 1/3-át érinti, 2002-ben további munkavállalók válnak érintetté. Elképzelhetetlennek tűnik, hogy egy ilyen mértékű beavatkozás – amelyet Köllő János¹⁸ a “merész társadalmi kísérlet” kifejezéssel jellemez – érintetlenül hagyhatná a foglalkoztatást, azon keresztül pedig a gazdaság egészét. Várakozásainknak megfelelően és a tények alapján hazánkban a munkapiac reakciói a konvencionális elmélet szerint működnek...

A versenyszférában foglalkoztatottak több mint fele, a frissen munkaerőpiacra lépő fiatalok 1/3-a legfeljebb szakmunkás végzettséggel rendelkezik. Az érintett munkaerő jelentős részét olyan ágazatokban foglalkoztatják, ahol a termékpiacon tapasztalható erős verseny a bérköltségek leszorítására ösztönzi a termelőket. Mindez rugalmas munkakeresletet eredményez, főként a munkaintenzív ágazatokban, ahol a legtöbb minimálbéres dolgozót foglalkoztatják.

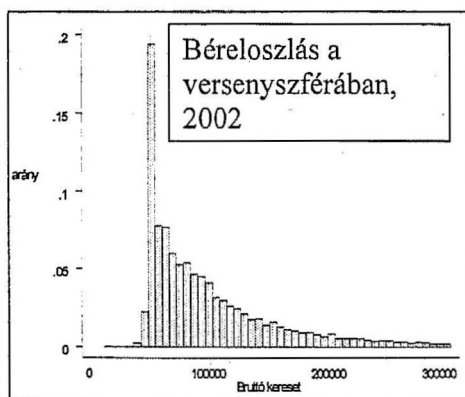
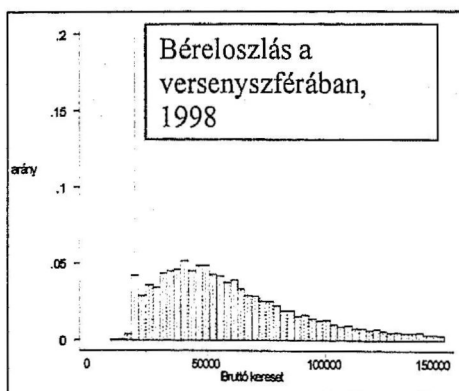
A hazai munkaerőpiac jellemzőinek ismeretében tehát azt várjuk, hogy az egyik termelési tényező árának adminisztratív eszközökkel történő

¹⁸ Köllő, János: “Hozzászólás az elmaradt minimálbér-vitához”; *Közgazdasági Szemle*; XLVIII. évf, 1064-1080 old.; 2001 december; Budapest

megváltoztatása, a piaci körülmények között kialakult árak manipulálása komoly alkalmazkodási folyamatot indít el.

A beavatkozás jelentőségét jól megfigyelhetjük az alábbi két, a versenyszféra 5 vagy annál több alkalmazottat foglalkoztató vállalatainál teljes munkaidőben foglalkoztatottak bérstruktúráját leíró hisztogramokat összehasonlítva. A bérek elvárt normális (lognormális) eloszlása¹⁹ 1998-ban figyelhető meg a legtisztábban. A minimálbér aktuális szintjénél látható elenyésző kicsúcsosodás arra utal, hogy a minimálbér a piaci viszonyok között kialakult bérstruktúrát nem torzítja jelentősen. Vagyis a "természetes" (termelékenység alapján indokolt) béruknél magasabb bér fizetésére csupán a dolgozók kis hányada esetében kényszerülnek a vállalatok (rájuk utal a bérstruktúrát leíró hisztogram minimálbérnél megfigyelhető kicsúcsosodása, ők azok a dolgozók, akik alacsony termelékenységükből kifolyólag a minimálbér szintje alatt kerestek volna).

Ezzel összevetve megdöbbentő a 2002. évi béreket jellemző béreloszlást leíró hisztogram minimálbérnél megfigyelt kicsúcsosodása.

1/a és 1/b. ábra

*A versenyszférában fizetett bérek megoszlása 1998-ban és 2002-ben
(A Foglalkoztatási Hivatal Bértarifa felvétele alapján
5 vagy annál több teljes munkaidős dolgozót foglalkoztató vállalatok
foglalkoztatottjai)*

¹⁹ Általában azt feltételezzük, hogy a képességek (munkaerő termelékenysége) eloszlása a társadalomban - így a munkavállalók körében is - normális eloszlással írható le, illetve azt, hogy a munkavállalók által keresett bérek megegyeznek, de legalábbis arányosak termelékenységükkel.

A vizsgált munkavállalói csoport 18%-a keres minimálbért 2002-ben, további 15%-uk alig a minimálbér feletti keresettel rendelkezik. Ez egyértelműen egy, a természetes, piaci viszonyok között kialakult bérstruktúrába nem illeszkedő, túlságosan magasán meghatározott minimálbért jelez. Mi következhet ebből?

A keresleti oldal reakciói

Mivel feltételezhetjük, hogy a bérek a munkavállalók termelékenységére alapján határozódnak meg egy ilyen, túlságosan sok munkavállalót érintő adminisztratív béremelés komoly problémákat okoz a minimálbéreseket nagyobb arányban foglalkoztató vállalatoknak, hiszen az adott minimálbéres foglalkoztatottak egy része nem termel akkora jövedelmet a vállalat számára, mint amennyit a vállalat fizet neki. Ez a helyzet hosszabb távon a vállalat csődjéhez vezethet. Tehát a vállalatoknak reagálniuk kell az új helyzetre. A GKI által végzett kérdőíves lekérdőzésben adott válaszok alapján a vállalatok jelentős része próbálja meg a bérnövekedésből adódó többletköltségeket - megnövekedett termékárakon keresztül - a fogyasztókra hárítani. Ez csak időleges megoldása lehet a problémának, hiszen - rugalmas termékpiaci kereslet esetén - az áremelkedés a termékek keresletének csökkenéséhez vezet és végül a foglalkoztatás visszaesését indukálja. Több vállalat számolt be arról is, hogy a bérköltségek növekedése miatt le kellett mondania a jövő évre tervezett létszámbővítésről. Jelentős a részmunkaidős foglalkoztatásra való átállás, ami az érintett minimálbéres dolgozók által realizálható potenciális jövedelmek csökkenését jelenti, de népszerű a "termelés kiszervezése", azaz a korábbi minimálbéres munkavállalók "alvállalkozói" formában történő foglalkoztatására történő átállás is.

A teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozókra és az őket alkalmazó vállalatokra vonatkozó adatok azt igazolják, hogy a megnövekedett bérköltségek egy részét a vállalatok - a nem bérjellegű kifizetések levágásával - magasabb jövedelmű dolgozóikra terhelik. Ez vállalaton belüli feszültségekhez vezethet, a vállalati bérrendszerek elveszíthetik ösztönző hatásukat ami a kumulált termelékenység csökkenését okozhatja.

Potenciális veszélyforrást jelent a foglalkoztatás tekintetében, hogy a töketlenyezők és az alacsonyán képzett, olcsó munkaerő között jól definiált helyettesítési viszony áll fent és lehetséges, hogy az új bérvizonyok mellett több termelési folyamat gépesítése válhat rentábilissá. Elképzelhető ugyan, hogy mindez a nemzetgazdasági szintű termelékenység gyors növekedését okozza, de a másik oldalon újabb rétegek jelennek meg a

munkanélküliek sorában. El kell gondolkodni tehát azon, hogy akarja-e, és ha igen, milyen formában szeretné foglalkoztatni a társadalom a termelésből kiszorult - vagy egyre inkább kiszoruló – alacsony termelékenyséű munkavállalói csoportokat.

Területi tagoltság...

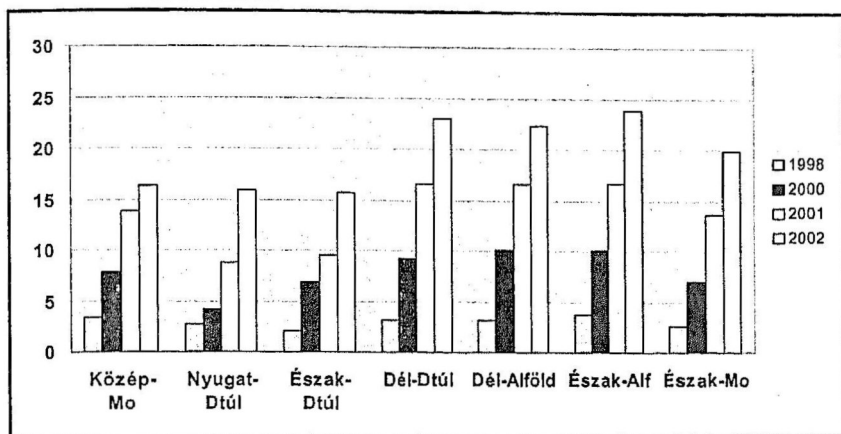
Komoly veszélyforrás lehet a bérkűszöb megemelkedése az ország területi tagoltságára nézve is. Ez az intézkedés megtörte azt a természetes folyamatot, amely során az elmúlt néhány évben az ország nyugati területein végbemenő gazdasági fejlődés hatásai végre begyűrűzhettek volna a Dunától keletre fekvő területekre is. Fazekas²⁰ azt mutatta be, hogy a külföldi tőke egyre kevésbé diszpreferálja az ország nyugati, határától távolabbi területeket, ennek okai részben a munkabérek országon belül is jelentős különbségeiben keresendők. Úgy tűnik, hogy ezek a különbségek megszűntek, legalábbis a képzetlen és olcsó munkaerő foglalkoztatására szakosodott termelés számára. Pedig a nyugati régiók bérelőnye nagy részben köszönhető az ott termelő tevékenységet folytató vállalatok által generált gazdasági fellendülésnek, ami a helyi jövedelemtermelő képességet stabilizálta.

A keleti területeken a minimálbér-emelés által érintett foglalkoztatottak jelentős arányát figyelhetjük meg, ami komoly kétségekkel tölthet el bennünket, hiszen a keleti-északkeleti területek kiemelkedően magas munkanélküliséget mondhatnak magukénak. A minimálbér megemelése a gazdasági szereplők korábban vázolt reakcióit ismerve várhatóan annak további növekedéséhez vezethet. Vagyis az egyébként is hátrányban lévő területek problémáinak további erősödését várhatjuk.

A minimálbéres dolgozók arányában tapasztalt regionális különbségekben olyan tényezők hatásait láthatjuk felszínre törni, mint a munkaképes korú népesség átlagos iskolai végzettségében megmutatkozó eltérések, vagy akár az infrastruktúra fejletlenségére is visszavezethető fejlettségi-termelékenységi differenciák. Mindezek csak hosszabb távon orvosolható problémák, amelyek tudatos gazdaságpolitikai, oktatási-, és foglalkoztatáspolitikai eszközök együttes alkalmazását, területfejlesztési stratégia kialakítását, illetve a megfogalmazott célok igen hatékony megvalósítását igénylik.

²⁰ Fazekas Károly: "A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire"; Budapest Módszertani Füzetek; 2000/5

2. ábra: A minimálbérek arányának alakulása az egyes régiókban, 1998-2002

A Foglalkoztatási Hivatal Bértarifa felvétele alapján

Felhasznált / ajánlott irodalom:

Brown, Charles, Guilroy, Curtis és Kohen, Andrew: "The Effect of the Minimum Wage on Employment and Unemployment"; *Journal of Economic Literature*, Vol. 20, No. 2. (Jun., 1982), pp. 487-528.

Card, David és Krueger, Alan B.: "Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage."; Princeton University Press; Princeton, N.J.; 1995.

Dolado, Juan et al.: "The economic impact of minimum wages in Europe", *Economic Policy*, (October, 1996.), pp. 319-372;

Fazekas Károly: "A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerőpiac regionális különbségeire"; Budapest Módszertani Füzetek; 2000/5

Ferenczi Barnabás: Felzárkóznak-e a bérek is Európához?, megjelent: Fazekas Károly (szerk): *Munkaerőpiaci Tükör 2000*, MTA-KTK; Budapest, 2000.

Köllő, János: "Hozzászólás az elmaradt minimálbér-vitához"; *Közgazdasági Szemle*; 2001, december, Budapest